

УДК 336.01:336.14

Рудик Н. В.,*аспірант кафедри фінансів Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

СУТНІСТЬ МАКРОФІНАНСОВОГО ІНДИКАТОРА В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

У статті проаналізовано та систематизовано підходи до розкриття змісту дефініції «макрофінансовий індикатор». Розширено межі поняття «індикатор», що надає можливість розглядати не лише кількісні макрофінансові показники.

Ключові слова: індикатор, показник, індекс, коефіцієнт, параметр, макрофінансовий індикатор, система макрофінансових індикаторів.

В статті проаналізовані та систематизовані підходи до розкриття сутності дефініції «макрофінансовий індикатор». Розширено межі поняття «індикатор», що дає можливість розглядати не тільки кількісні макрофінансові показники.

Ключевые слова: индикатор, показатель, индекс, коэффициент, параметр, макрофинансовый индикатор, система макрофинансовых индикаторов.

The article analyzes and systematics approach to the disclosure of the content of the definition «macro-financial indicator». The indicator concept is widened to allow involving non-quantitative macro-financial indicators.

Keywords: indicator, index, coefficient, parameter, macro-financial indicator, system of macro-financial indicators.

Постановка проблеми. Зміщення фокусу кризових процесів з виробничої на фінансову сферу вимагають формування можливих попереджувальних заходів, в основі яких повинна знаходитись система макрофінансових індикаторів. Водночас основою будь-якого дослідження є сутнісний зміст його складових. У результаті наведені різні дефініції макрофінансового індикатора та запропонований авторський підхід до визначення його сутності, що стане відправною точкою при формуванні системи макрофінансових індикаторів фінансової політики держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У фаховій літературі вже не перший рік порушується питання створення єдиної системи макрофінансових індикаторів в контексті відображення реальної ситуації економіки України та подальшої перспективи її розвитку. Зокрема це розглядається у працях О. І. Барановського, О. М. Герасименка, Б. А. Карпінського, С. В. Львовичкіна, О. О. Любіча, В. П. Мартинюка, В. М. Опаріна, В. М. Федосова та інших. Водночас нагальність вирішення цієї проблеми підкреслюється лише в умовах кризових явищ, що відзначається стрімким зниженням інтересу до подальшого її розв'язання.

Мета і завдання дослідження. Синтезувати понятійний апарат, сформувані підхід щодо визначення поняття «макрофінансовий індикатор». Обґрунтувати завдання вибору складових системи макрофінансових показників.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні дискусійним питанням залишається дефініція самого поняття «індикатор». Особливості та нюанси використання зазначеної дефініції відзначаються також у часто синонімічному розумінні таких понять, як: «коефіцієнт», «індекс», «показник», «параметр». Необхідність узгодження понятійного апарату зумовлена потребою відходу від популістичного тлумачення макрофінансових індикаторів в бік створення реальної системи показників.

Отже, почнемо із дослідження змісту макрофінансового індикатора. Для цього відштовхнемося від самого терміна «індикатор» та широкого спектру його синонімічних понять, що використовуються у фаховій літературі. Конкретизуємо сутнісні характеристики макрофінансових індикаторів. У сучасній економічній літературі найчастіше трапляється визначення, запропоноване Львовичкіним С. В. За цим визначенням макрофінансові індикатори являють собою систему інформаційного забезпечення розробки й реалізації фінансової політики [8, с. 11]. На нашу думку, це визначення не повністю відповідає потребам впровадження макрофінансового аналізу, оскільки відображає вузьку сутнісну характеристику терміну. З метою її розширення необхідно розглянути окремо складові цього термінологічного сполучення.

У науковій літературі термін «індикатор» по-різному трактується економістами, математиками, кібернетиками та екологами. Він походить від латинського слова «indicator» і перекладається як вказівник.

Водночас цьому терміну притаманна процесна складова, яка описується його походженням від латинського слова «*indicō*», перекладається як вказую, визначаю [13, с. 196], і трактується як елемент, що відображає хід процесу або стан об'єкта спостережень. Серед розглянутих визначень А. Н. Азріліяна, С. М. Гончарова, Г. Я. Дутки варто виділити визначення Г. О. Стащюка – «індикатор – це показник, який у спрощеному вигляді відображає певну ситуацію, що є частиною складового комплексу чи системи» [14, с. 112]. Незважаючи на те, що автор є представником екологічної сфери, сутність цього визначення містить економічну складову, адже комплексність є однією з основних характеристик будь-якої системи, що формує багатовимірний підхід, відповідно до якого жоден агрегований індикатор сам по собі не може характеризувати всі необхідні вимірювання.

В українській науковій літературі поруч з терміном «індикатор» часто вживається слово «показник». Відповідно існує два підходи до визначення: дуалістичний, що розмежовує ці слова з точки зору змісту [7, с. 105] та монолістичний, який визначає їх синонімічними. Варто також зауважити, що «показник» тлумачиться як складова інформації створена реквізитом-основою і реквізитом-ознакою, які належать до неї [5, с. 214]. Своєю чергою, «реквізитами» називають обов'язкові вихідні дані як необхідний елемент для оформлення документів, висновків, показників, їх відповідності правовим чи іншим нормам [5, с. 223]. Тому виникає запитання: чому індикатор не може бути складовою інформації? Адже він цілком і першочергово виконує інформативну функцію. Важливе місце займає сигнальна функція, як основа не лише окремого макрофінансового індикатора, але й системи загалом. Деякі науковці включають показники до складу відповідних індикаторів. Проте, враховуючи, що в англійській мові відсутній відповідний лінгвістичний аналог (терміни «*economic indicator*», «*financial indicator*», «*macro-financial indicator*» вперше були введені в науковий обіг саме в англійській мові) та несуттєві у фінансово-економічному контексті нюанси, які відрізняють два зазначених слова, більшість авторів зазначає, що лексичні одиниці «індикатор» та «показник» рівні за своїм значенням, тому можуть вживатися на рівні у економічній літературі.

Досить часто має місце паралельне використання з терміном «індикатор» термінологічного слова «індекс». Обидва показники вважаються практично тотожними, хоча, на нашу думку, між ними існує суттєва різниця. Тотожність термінів характерна для такого елемента фінансової системи, як фінансовий ринок, який активно використовує термінологічне слово «індекс» для великої частки пояснень та доведень. Так, наприклад, фондовий індекс трактується як загальний показник, що характеризує динаміку фондового ринку, відображає відношення суми цін на цінні папери, які обертаються на фондовому ринку, до кількості представлених на ринку паперів [12, с. 132].

У вузькому розумінні до індикаторів належать ті з них, що представляють самостійні дані, які не співвідносяться з іншими. Натомість, індекс є відносним показником, що відбиває відношення рівня цього явища до його рівня в минулий період або до рівня аналогічного явища, прийнятого як база [7, с. 105–106]. С. М. Гончаров зазначає, що індексом називається економічний і статистичний показник, що характеризує у відносному вигляді зміну економічної величини, параметрів економічних і соціальних процесів за певний період [5, с. 146]. Тому в певних випадках потрібно чітко розрізняти терміни «індикатор» та «індекс» з погляду їх понятійного змісту, в той час у іншому контексті їх можна вживати узагальнено.

Окремої уваги вимагають такі терміни як «коефіцієнт» та «параметр», які за своїм значенням суттєво відрізняються від розглянутих вище, і відповідно не є для них синонімами. Так, А. Н. Азріліяна визначає, що коефіцієнт це сталий або відомий множник при змінній чи невідомій величині, а також відношення двох величин залежно від контексту [2, с. 488]. Г. Я. Дудка зауважує, що «параметр» – це величина, яка входить у формули та вирази, значення якої є сталими у рамках розглядуваної задачі, а в іншій задачі вона змінює своє значення [6, с. 97]. Водночас, за С. М. Гончаровим, «коефіцієнт» трактується як показник, чинник, параметр, сталий або відомий числовий множник при іншій, звичайно змінній або невідомій, а також як відношення двох значень незмінної величини [5, с. 161]. Отже, зауважуємо, що різноманітність думок підтверджує наявність можливих нюансів, що можуть бути спростовані виключно в контексті самого дослідження.

З метою упорядкування понятійного апарату дослідження визначаємо за необхідністю уточнити його ключовий термін – «макрофінансовий індикатор». Оскільки він є продуктом західної науки, доцільно звернутися в першу чергу до її доробку. Поняття, терміноване цим словосполученням, визначається провідними зарубіжними виданнями без суттєвих розбіжностей. Декілька довідників з фінансів пропонують розглядати макрофінансові індикатори як серію (або групу серій) статистичних даних, що використовуються фінансистами та економістами для аналізу та прогнозування змін у економічній діяльності [17, с. 111; 16, с. 115]. Словник бізнес-термінів розуміє під макрофінансовими індикаторами ключові статис-

тичні дані, що показують стан економіки, а також використовуються для згладження даних, при цьому спрощуючи у дослідженні процес порівняння [15]. На нашу думку, методична суть макрофінансового індикатора як поняття зводиться до процесу виявлення, вивчення, порівняння, фіксації природи події чи заходу для визначення (формування) відповідної реакції (реагування) на подальший, супровідний та повторний його прояв. Визначення та формування реакції або реагування вимагає розглядати індикатор як процесну складову системи управління державними фінансами. Якщо розкласти управління на цикл «планування-організація-мотивація-контроль», то необхідність використання індикаторів присутня на кожному з зазначених етапів. Вони, своєю чергою, на етапі планування виконують роль попередження, на етапі організації – фіксують ситуацію, що склалася. Мотиваційна складова індикатора надає стимул до прийняття адекватних рішень, а контроль – свідчення щодо правильності попередніх заходів менеджменту або сигналу до необхідності змін. Водночас не можна стверджувати, що зазначені функціональні особливості індикатора на кожному з цих етапів є одиничними та абсолютними, тому що йдеться про формування системи макрофінансових індикаторів з метою управління, тобто їх взаємозв'язку та взаємоконтролю.

Наступним необхідним кроком є формування мети впровадження системи макрофінансових індикаторів. У широкому розумінні вона може бути розділена на два взаємопов'язані напрями, що через специфіку сучасної наукової літератури розглядаються окремо. Першим завданням впровадження системи макрофінансових індикаторів є планування та аналіз впливу на поточний стан економіки за допомогою наявних фінансових важелів. Розглядаючи структурну будову фінансового механізму, С. В. Львовчкін, як один із ключових методів механізму виділяє метод фінансового регулювання [9]. Своєю чергою, фінансове регулювання розділяється на низку важелів, що згруповані у важелі фіскальної політики, монетарної політики та ринку загалом. Другим завданням впровадження системи макрофінансових індикаторів є функціонування держави як суб'єкта фінансових ринків, де основною метою є зменшення вартості залучення капіталу.

Зазначена проблематика досить рідко розглядалася на макрорівні, проте існує значна кількість праць з вивчення фінансових індикаторів на мікрорівні – в процесі аналізу фінансового стану підприємств. Виділивши групи індикаторів, що задовольняли б вимоги: а) доцільність використання для досягнення мети в аналізі; б) наявність технічної можливості визначення спрямованості сигналу кожного з представлених груп індикаторів, пропонуємо розглянути такі групи показників, подані на рисунку 1.

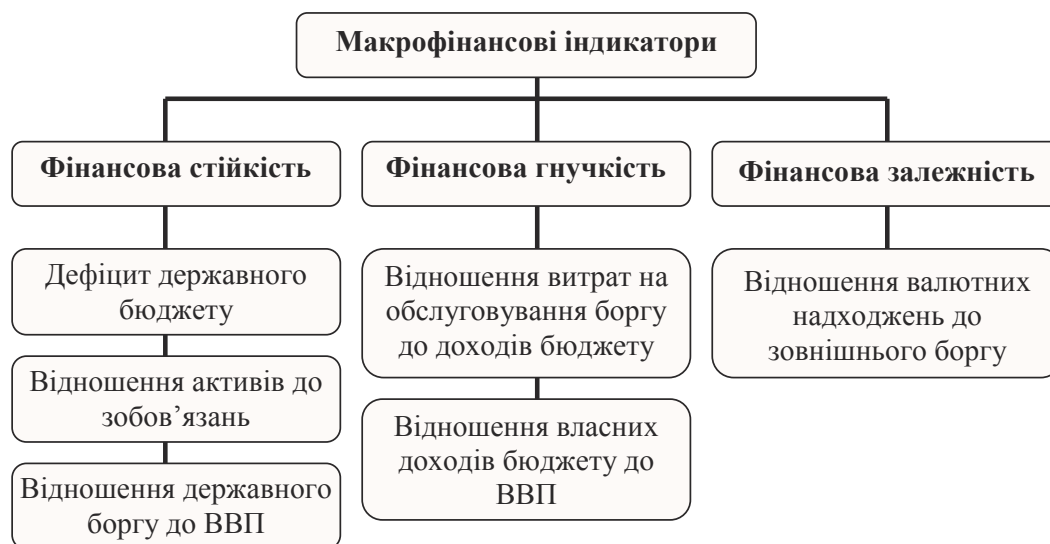

Рис. 1. Система макрофінансових індикаторів у межах фіскальної політики

Примітка. Структуровано та систематизовано автором

Цей перелік показників має допомогти знайти відповідь на питання, «як діє держава у таких умовах економіки». Оскільки необхідність аналізу макрофінансового стану існує як за умов піднесення економіки, яке ми могли простежувати декілька років тому, так і за умов спаду, як це відбувається зараз, необхідно пов'язати фінансовий стан з умовами, в яких уряд діє. Мета зазначених індикаторів – надати інформацію про спроможність держави фінансувати видатки та активно впливати на стан економіки.

Індикатори розділено на три групи, що характеризують різні аспекти фінансового стану країни: фінансову стійкість, фінансову гнучкість та фінансову залежність. Водночас їх від'ємне чи позитивне значення не може бути виключним критерієм стану економіки, вони швидше є сигналом, стимулом та поштовхом до прийняття певних рішень у межах та за підтримки існуючої економічної політики держави. Так, наприклад, наявність дефіциту бюджету є негативним явищем, а зміна його на профіцит може стати індикатором неповного використання бюджетних ресурсів, що зумовить недофінансування функцій держави. Ґрунтуючись на сформованій вище дефініції макрофінансового індикатора у зворотній її інтерпретації, доречним буде зауважити, що він стає реакцією на дії системи управління державними фінансами, яка представлена відповідними суб'єктами управління. Водночас управління будь-якими ресурсами не може обмежуватися лише прийняттям рішень, без попереднього аналізу реакції фінансової системи.

Виходячи із проведеного дослідження, індикатор може сигналізувати про тенденції виникнення або проникнення тих чи інших проблемних ситуацій, диспропорцій розвитку. В межах розглянутої на рис. 1 системи макрофінансових індикаторів та супровідних показників визначаємо, про що сигналізує кожен з них, та відповідно структуруємо їх у таблиці 1 [1, с. 99].

Таблиця 1
Сигналізування макрофінансових індикаторів

Вид індикатора	Про що сигнализують
Наявність бюджетного дефіциту, зростання зобов'язань у співвідношенні до бюджетних активів, зростання державного боргу до ВВП	Розлад фінансової системи або рівень фінансової стійкості держави
Зростання витрат на обслуговування боргу до доходів бюджету, зростання власних доходів держави (за виключенням одноразово отриманих) до ВВП	Зростання залежності економічної політики держави від інтересів держав-кредиторів або фінансова гнучкість держави
Зростання відношення валютних надходжень до зовнішнього боргу	Держава потрапляє до «боргової пастки» або рівень фінансової залежності держави
Підвищення рівня й темпів інфляції, зростання заборгованості по заробітній платі, соціальних виплатах	Порушення принципу справедливості щодо розподілу благ
Зростання частки витрат грошових доходів населення на придбання іноземної валюти	Втрата довіри до національної грошової одиниці

Примітка. Структуровано та систематизовано автором [1, с. 99]

Фінансова система держави складається з фінансів держави, підприємств та домогосподарств, які безумовно тісно взаємопов'язані між собою завдяки стійким фінансово-економічним відносинам [3; 4; 10; 11]. Це зумовлює подальший напрям розвитку: інтеграцію в єдину систему показників, що давали б об'єктивну інформацію про кожен із зазначених складових фінансової системи та фіскальної політики держави.

Висновки. З урахування проаналізованих підходів до складових елементів терміна «макрофінансових індикаторів» та безпосереднього розгляду визначеної проблематики принциповим є виділення дефініції макрофінансового індикатора як процесної складової прийняття управлінського рішення та сигналу про відповідний стан фінансової системи. В значенні елемента системи терміни «індикатор» та «показник» можуть ототожнюватися. Ключовим завданням об'єднання індикаторів у систему є розширення горизонту висновків, що можуть бути зроблені в процесі аналізу. Сформовано завдання прогнозування впливу фінансових важелів на поточний стан економіки. Визначальною характеристикою є взаємодоповнюваність індикаторів, на яку поширюються принципи синергії.

Література:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : [монографія] / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
2. Большой экономический словарь: 26500 терминов / [авт. и сост.: А.Н. Азрилян и др.]. – [7-е изд., доп.] – М. : Ин-т новой экономики, 2007. – 1472 с.
3. Василюк О. Д. Теорія фінансів : [підручник]. – К. : НІОС, 2003. – 416 с.
4. Галіцин В. К. Система моніторингу : [монографія]. – К. : КНЕУ, 2000. – 231 с.
5. Гончаров С. М. Тлумачний словник економіста : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / [ред. С. М. Гончарова]. – К. : Центр учб. л-ри, 2009. – 262 с.

6. Дутка Г. Я. Педагогіка, математика, економіка : [словник базових термінів] / Г. Я. Дутка; Нац. банк України, Ун-т банк. справи. – К. : УБС НБУ, 2009. – 363 с.
7. Ліпкан В. А. Безпекознавство : [навч. посібник] / В. А. Ліпкан. – К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2003. – 208 с.
8. Львовчкін С. В. Макрофінансова стабілізація в Україні у контексті економічного зростання : [автореф. дис. на здоб. наук. ступ. д-ра екон. наук.: спец. 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит»] / С. В. Львовчкін. – К., 2004. – 34 с.
9. Львовчкін С. В. Макрофінансова стабілізація в Україні у контексті економічного зростання. – К. : «Наша культура і наука», 2003. – 431 с.
10. Нестерев В. В. Желтов Н. С. Финансовая система и экономика. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 432 с.
11. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти) : [монографія]. – К. : КНЕУ, 2006. – 240 с.
12. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – М. : Инфра-м., 1998. – 478 с.
13. Словарь иностранных слов / [ред. Петров, Ф. Н.]. – [18-е вид., оновл.] – М. : Русский язык, 1989. – 624 с.
14. Стащюк Г. О. Індикатори сталого розвитку міста та їх зв'язок з міжнародними оцінками (ESI – 2005) / Г. О. Стащюк / Міжнародна науково-практична конференція «І-й Всеукраїнський з'їзд екологів». – Вінниця, 2006. – С. 111–115.
15. Financial Indicators: Business Dictionary : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.answers.com/topic/indicator>.
16. Shim J. K., Siegel G. G. Dictionary of Economics. Business Dictionary Series. – N. Y.: John Wiley and Sons, Inc., 1995. – 373 p.
17. The Encyclopedic Dictionary of Economics. – Guilford, Connecticut: The Dushkin Publisher Group. Inc., 1991. – 269 p.